

**AKCIJSKI NAČRT ZA OBVLADOVANJE
INVAZIVNIH TUJERODNIH VRST V
KRAJINSKEM PARKU ZGORNJA IDRIJCA
2023 - 2028**

1. Vsebina

.....	0
1. Uvod	2
1.1. Problematika invazivnih tujerodnih vrst (ITV).....	2
1.2. Zakonske podlage za obvladovanje ITV.....	2
2. Ozadje.....	3
2.1. Osnovni podatki o Krajinskem parku Zgornja Idrijca.....	3
2.2. Varstveni cilji	4
3. Stanje invazivnih tujerodnih vrst v KP Zgornja Idrijca	4
3.1. Invazivne tujerodne vrste živali.....	5
3.2. Invazivne tujerodne vrste rastlin.....	5
3.3. Invazivne tujerodne vrste gliv	5
4. Pričakovane tujerodne vrste v KPZI.....	5
5. Pregled preteklih aktivnosti.....	6
6. Akcijski načrt za obvladovanje ITV	6
6.1. C1: Vzpostavitev evidence prisotnosti invazivnih tujerodnih vrst	6
6.2. C2: Preprečevanje vnosa in širjenja invazivnih tujerodnih vrst.....	7
6.3. C3: Akcije odstranjevanja invazivnih tujerodnih vrst	7
6.4. C4: Izdelava smernic za izvajalce gradenj na potrjenih območju rastišč IT.....	8
7. Zaključek.....	8

1. Uvod

1.1. Problematika invazivnih tujerodnih vrst (ITV)

Invazivne tujerodne vrste so ena od največjih groženj biotski raznovrstnosti, saj s svojo zmožnostjo hitrega razširjanja ogrožajo obstoj domorodnih vrst, tako da jih izpodrivajo ali pa prinašajo bolezni in zajedavce na katere le-te niso odporne. Lahko pa tudi povsem spremenijo medvrstne odnose, kroženje hranil, fizikalne in kemijske dejavnike. Poleg tega, da negativno vplivajo na naravo, pa lahko ogrožajo tudi zdravje ljudi, kot na primer pelinolistna žvrklja, ki je alergena vrsta. Navsezadnje pa vplivajo tudi na gospodarstvo, invazivne tujerodne glive ogrožajo drevesne vrste, nekatere vrste kot npr. raznozobi grint pa imajo negativen vpliv na pašno živino, ipd.

Za invazivne tujerodne rastline je značilno, da zelo uspešno poseljujejo izpraznjene, degradirane površine, na katerih se hitro razširijo in tvorijo monokulturne sestoje.

Težave pa se z naraščanjem mednarodne trgovine, transporta in turizma in nenazadnje podnebnih sprememb samo še povečujejo

1.2. Zakonske podlage za obvladovanje ITV

Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04, 61/06, 46/14, 21/18, 1/18, 82/20, 3/22, 105/22, 18/23, določa, da je naseljevanje rastlin in živali tujerodnih prostoživečih vrst prepovedano, izjemoma se lahko dovoli le po postopku presoje tveganja za naravo, ki ga izvede pristojno ministrstvo.

Zakon o zdravstvenem varstvu rastlin (ZZVR – UPB2, Uradni list RS, št. 67/07, 26/10) ureja varstvo rastlin pred škodljivimi organizmi, ki so pogosto tujerodnega izvora. Zakon določa ukrepe za preprečevanje pojava in zatiranje škodljivih organizmov, zdravstveni nadzor rastlin na notranjem tržišču ter pošiljk rastlin pri uvozu, izvozi in tranzitu.

Na področju kmetijstva invazivne tujerodne vrste obravnava Uredba o navzkrižni skladnosti (Uradni list RS, št. 97/15, 18/16, 84/16, 5/18, 81/18, 38/19), ki je določala, da je na kmetijskih zemljiščih treba zatirati naslednje vrste: rudbekija, kanadska zlata rozga, orjaška zlata rozga, enoletna suholetnica in pelinolistna žvrklja, a je s spremembo leta 2018 nekoliko omilila zahteve in ni več zapovedana absolutna odsotnost ITV, temveč se lahko ukrepi zatiranja ne izvajajo na površini do vključno 10 arov vseh GERK-ov kmetijskega gospodarstva.

Odredba o ukrepih za zatiranje škodljivih rastlin iz rodu *Ambrosia* (Uradni list RS, št. 63/10) določa, da morajo vsi lastniki zemljišč v RS, na katerih rastejo pelinolistna ambrozija, trikrpa ambrozija, obmorska ambrozija in trajna ambrozija na svoje stroške rastline odstranjevati s koreninami vred in opravljati nadaljnja opazovanja zemljišč v rastni dobi do meseca septembra.

Pravilnik o varstvu gozdov (Uradni list RS, št. 114/09) vsebuje pomembna določila v zvezi z ukrepanjem ob pojavu škodljivih organizmov (ki so lahko tujerodne vrste) v gozdu. Za škodljive organizme se izvajajo: spremljanje njihovega pojava, odkrivanje žarišč, ukrepi za preprečevanje pojava in širjenja ter ukrepi za njihovo zatiranje.

Zakon o sladkovodnem ribištvu (Uradni list RS, št. 61/2006) določa, da je prepovedano prenašati žive ribe iz vodnega območja Donave v vodno območje Jadranskega morja in obratno.

Uredba (EU) št. 1143/2014 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. oktobra 2014 o preprečevanju in obvladovanju vnosa in širjenja invazivnih tujerodni vrst pa med drugim podaja tudi seznam invazivnih tujerodnih vrst, ki zadevajo Unijo, izmed katerih sta po do zdaj znanih podatkih v KP Zgornja Idrija in bližnjem območju zaenkrat prisotna veliki pajesen in žlezava nedotika.

2. Ozadje

2.1. Osnovni podatki o Krajinskem parku Zgornja Idrija

Krajinski park Zgornja Idrija je bil ustanovljen 5. marca 1993 z Odlokom o razglasitvi krajinskega parka Zgornja Idrija (Uradni list RS, št. 11/93, 37/95, 36/14, 52/16), ki je bil pripravljen na podlagi Strokovnih osnov za razglasitev Krajinskega parka Zgornja Idrija. Le-tega je februarja 1993 pripravil takratni Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Nova Gorica s sodelovanjem konzultantov iz lokalnega okolja.

Krajinski park Zgornja Idrija je ustanovila Občina Idrija na podlagi takrat veljavnega Zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81) ter Odloka o začasni ureditvi vprašanj v zvezi s pristojnostmi zborov in volitvami funkcionarjev občinske skupščine ter Izvršnega sveta občine Idrija (Uradni list RS, št. 16/90, 26/90, 33/90, 4/91 in 10/91). V odloku je bila natančno opredeljena meja parka, razglašeni naravni rezervat ter naravni in kulturni spomeniki ter režim varstva in kazenske določbe. Kulturni spomeniki so bili leta 2018 izvzeti iz Odloka in vključeni v Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Idrija (Uradni list RS, št. 56/93, 45/97, 131/03, 45/07, 115/07). Kulturni spomenik državnega pomena se varujejo z Odlokom o razglasitvi tehniške dediščine v Idriji in njeni okolici za kulturne spomenike državnega pomena (Uradni list RS, št. 66/01, 55/02, 16/08, 20/09).

Krajinski park do leta 2020 ni imel upravljavca, zato sta bila izvajanje in nadzor določil Odloka v praksi slaba. Od tega leta je upravljavec Zavod za turizem Idrija, leta 2022 pa je bil sprejet tudi prvi Načrt upravljanja 2022 – 2031. Le-ta upravljavca usmerja pri izvajanju varstvenih, strokovnih, nadzornih in upravljavskih nalog.

Območje Krajinskega parka Zgornja Idrija v grobem predstavlja porečje zgornje Idrijce od njenega izvira do mesta Idrije. Leži na območju dveh kompleksnih geografskih naravnih območij, večji del pripada Idrijsko – Cerkljanskemu hribovju, jugozahodni del parka pa zajema severozahodni robni del Trnovskega gozda. Teren je zelo razgiban, z ozkimi in strmimi grapami, kjer se pobočja zarezujejo v kraške planote. Celotna površina parka obsega 4.474 ha, pretežno so to strnjeni gozdovi (97%), v parku pa živi le nekaj čez 100 prebivalcev. Najnižja točka parka je 325 m n.v. (mesto Idrija), najvišja pa 1334 m n.v. (Poslušanje). Vse to kaže na visoko reliefno raznolikost parka in posledično visoko biotsko raznovrstnost.

Pestro rastlinstvo s prisotnostjo dinarskih, alpskih in submediteranskih rastlinskih elementov je odraz specifičnih edafsko klimatskih razmer in pestre geološke zgradbe. Strma pobočja Idrijce in Belce ter stranskih hudourniških grap so rastišča številnih rastlinskih vrst, med njimi tudi endemičnih vrst – rebrinčevolista hladnikija (*Hladnikia pastinacifolia*), kranjski jeglič (*Primula carniolica*), idrijski jeglič

(*Primula x venusta*), številnih zavarovanih vrst, kot so klusijev svišč (*Gentiana clusii*), širokolistna lobodika (*Ruscus Hypoglossum*), kranjska lilija (*Lilium carnolicum*), tisa (*Taxus baccata*), najdemo pa tudi vrste, ki so uvrščene na Rdeči seznam ogroženih praprotnic in semenovk Slovenije: idrijski jeglič in okroglistna rosika (*Drosera rotundifolia*) ter številne druge. Več rastlinskih vrst je zavarovanih z Direktivo o ohranjanju naravnih habitatov in prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (92/43/EEC). Območje Nature 2000 Trnovski gozd – Nanos (POO) je gozdnato območje s prisotnostjo habitatnih tipov, ki se prednostno ohranjajo, življenjski prostor ogroženih rastlinskih vrst kot npr. Bertolonijeva orlica (*Aquilegia bertolonii*), lepi čeveljc (*Cypripedium calceolus*).

Visoka stopnja gozdnatosti in relief prispevata k temu, da območje predstavlja raznolik življenjski prostor za številne živalske vrste, tudi ogrožene. Več živalskih vrst je zavarovanih z Direktivo o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (92/43/EEC) ter Direktivo o ohranjanju prostoživečih ptic (79/409/EEC). Območje Natura 2000 Trnovski gozd (PVO) je pomembno za ptice: črna žolna (*Dryocopus martius*), divji petelin (*Tetrao urogallus*), gozdni jereb (*Tetrastes bonasia*), koconogi čuk (*Aegolius funereus*), kozača (*Strix uralensis*), triprsti detel (*Picoides tridactylus*). Območje Trnovski gozd – Nanos (POO) s prisotnostjo habitatnih tipov, ki se prednostno ohranjajo je življenjski prostor živalskih vrst kot npr. vseh treh vrst velikih zveri: rjavi medved (*Ursus arctos*), volk (*Canis lupus*) in navadni ris (*Lynx lynx*), poleg tega še nekaterih vrst netopirjev: mali podkornjak (*Rhinolophus hipposideros*), dolgonogi netopir (*Myotis capaccinii*), širokouhi netopir (*Barbastella barbastellus*), rib: soška postrv (*Salmo marmoratus*), kapelj (*Cottus gobio*), raka navadnega koščaka (*Austropotamobius torrentium*), dvoživk: veliki pupek (*Triturus carnifex*), hribski urh (*Bombina variegata*), močeril (*Proteus anguinus*), hroščev: drobnovratnik (*Leptodirus hochenwarti*), bukov kozliček (*Mormus funereus*), alpski kozliček (*Rosalia alpina*) ter metulja črtasti medvedek (*Callimorpha quadripunctaria*).

2.2. Varstveni cilji

Varstvo narave v KP Zgornja Idrija se izvaja v skladu z Zakonom o ohranjanju narave, Odlokom o razglasitvi krajinskega parka Zgornja Idrija ter Programom upravljanja Nature 2000.

Odlok o razglasitvi Krajinskega parka Zgornja Idrija ne omenja invazivnih tujerodnih vrst, določa le prepoved poseganja v obrežno vegetacijo in spreminjanja rastlinske strukture in mikroklimatskih značilnosti biotopa ter vnašanja alohtonih vrst na območjih naravnih spomenikov Bedrova grapa, Divje jezero, Jama nad Kobilu, Kramaršca, Suha Idrija in vrtači pod Petelinovim vrhom.

Načrt upravljanja Krajinskega parka Zgornja Idrija 2022 – 2031 predvideva v letu 2023 vzpostavitev evidence prisotnosti invazivnih tujerodnih rastlinskih vrst, do leta 2031 pa odstranjevanja na terenu.

3. Stanje invazivnih tujerodnih vrst v KP Zgornja Idrija

V Krajinskem parku Zgornja Idrija še ni bilo sistematičnega pregleda stanja invazivnih tujerodnih vrst. Se pa poslužujemo vnašanja opažanj v aplikacijo Invazivke. Nekaj vnosov je v sistemu že bilo, predvsem s strani Zavoda za gozdove, ki so vnašali invazivne tujerodne glive. Prisotne so jesenov ožig, holandska brestova bolezen in v manjši meri javorov rak. Po naših opažanjih, trenutno v samem parku

problematika ITV še ni resneje izražena. Po pregledu v sistemu Invazivke in po naših opažanjih so v samem parku od rastlinskih vrst prisotni enoletna suholetnica, žlezava nedotika in veliki pajesen.

Večjo pozornost pa v zadnjem času usmerjamo v neposredno okolico parka. Na glavni vstopni točki v Podroteji je opuščen travnik, tik ob glavni cesti Idrija – Godovič in reki Idrijci. Ob nedavni razširitvi cestišča zaradi gradnje kolesarske proge, je bil omenjeni travnik še dodatno degradiran. Tu sta se že močno razširila orjaška zlata rozga in enoletna suholetnica. Poleg tega so še manjša žarišča pelinolistne žvrklje, žlezave nedotike in japonskega dresnika. Omenjen travnik predstavlja potencialno nevarnost za vnos invazivnih tujerodnih vrst v sam krajinski park, saj lahko veter semena zanaša na cesto, kjer pa se lahko oprimejo gum na avtomobilih in se tako prenesejo naprej. Prav tako se v bližini kmetije Zagoda razrašča veliki pajesen.

3.1. Invazivne tujerodne vrste živali

- Tigrasti komar (*Aedes albopictus*)
- Hrastova čipkarka (*Corythucha arcuata*)

3.2. Invazivne tujerodne vrste rastlin

- Orjaška zlata rozga (*Solidago gigantea*)
- Enoletna suholetnica (*Erigeron annuus*)
- Žlezava nedotika (*Impatiens glandulifera*)
- Pelinolistna žvrklja (*Ambrosia artemisiifolia*)
- Japonski dresnik (*Fallopia japonica*)
- Veliki pajesen (*Ailanthus altissima*)
- Rdeči hrast (*Quercus rubra* L.)

3.3. Invazivne tujerodne vrste gliv

- Jesenov ožig (*Hymenoscyphus fraxineus*)
- Holandska brestova bolezen (*Ophiostoma novo-ulmi*)
- Javorov rak (*Eutypella parasitica*)

4. Pričakovane tujerodne vrste v KPZI

Idrijske gozdove je leta 2013 prizadel žledolom, leto pozneje pa so se v velikem obsegu namnožili še podlubniki, kar je zelo poškodovalo gozdove, potrebne so bile tudi obsežne sečnje poškodovanega drevja. Iz izkušenj drugih zavarovanih območij vemo, da so poseke potencialna območja za razširitev invazivnih tujerodnih vrst. V prihodnosti se bomo poskušali povezati z Zavodom za Gozdove in SiDG, da pridobimo podatke o večjih posekah v zadnjih letih in vzpostavili monitoring teh območij.

Poleg tega bomo poskušali pridobiti podatke o invazivnih tujerodnih vrstah sosednjih občinah, saj so to potencialne vrste, ki se lahko razširijo tudi na naše območje. V ta namen bomo sestavili t.i. opozorilni seznam.

5. Pregled preteklih aktivnosti

V letu 2022 je bila skupaj z Muzejskim društvom Idrija izvedena delavnica prepoznavanja invazivnih tujerodnih vrst v Stari Mejci z naslovom Rastlinske priseljenke. Delavnica je bila namenjena izobraževanju splošne javnosti, predvsem pa zaposlenih na Zavodu za turizem, ki je upravljavec Krajinskega parka Zgornja Idrija.

V začetku junija 2023 smo organizirali POSVET – Invazivne tujerodne vrste, na katerega so bile vabljene vse inštitucije, ki se na občinski ravni srečujejo s problematiko ITV, izobraževalne ustanove in zainteresirana splošna javnost. Predavatelji na posvetu so bili predstavnik ZRSVN OE Kranj, predstavnica Triglavskega narodnega parka in predstavnica Muzejskega društva Idrija. Posvetu je sledil še ogled terena v Podroteji, kjer smo dobili koristne nasvete za obvladovanje ITV. Posvet je služil kot izhodiščna točka za povezovanje različnih inštitucij, ki bomo v prihodnosti sodelovale pri obvladovanju invazivnih tujerodnih vrst na območju parka in širše.

6. Akcijski načrt za obvladovanje ITV

Akcijski načrt za obvladovanje invazivnih tujerodnih vrst v Krajinskem parku Zgornja Idrija smo oblikovali tako, da smo si najprej zastavili strateške cilje, ki jih želimo doseči v naslednjih petih letih. Le-te pa smo nadalje razdelili v konkretne ukrepe, ki jih bomo izvajali, določili pa smo tudi čas izvajanja, izvajalce in sodelujoče ter vire financiranja.

6.1. C1: Vzpostavitev evidence prisotnosti invazivnih tujerodnih vrst

ID ukrepa	Ukrep	Čas izvajanja	Izvajalec	Sodelujoči	Vir financiranja
U 1.1.	Pregled vnosov ITV v portal Invazivke in drugih zbirk podatkov	2023	ZTI	Muzejsko društvo Idrija	Redno delo
U 1.2.	Pregled stanja na terenu na območjih, kjer lahko pričakujemo ITV (opuščeni travniki, njive, gozdne poseke, ob cestah, vodotokih, pokopališču,...)	2023 - 2024	ZTI	Zainteresirana društva, ZGS, SiDG	Redno delo
U 1.3.	Določitev prednostnih območij in vrst	2023 - 2024	ZTI		Redno delo
U 1.4.	Predstavitve ITV in območij razširjenosti na spletni strani z namenom ozaveščanja javnosti	2023	ZTI		Redno delo

6.2. C2: Preprečevanje vnosa in širjenja invazivnih tujerodnih vrst

ID ukrepa	Ukrep	Čas izvajanja	Izvajalec	Sodelujoči	Okviren strošek (vir financiranja)
U 2.1.	Izdelava seznama potencialnih invazivnih tujerodnih vrst, ki se lahko razširijo na naše območje	2023	ZTI		Redno delo
U 2.2.	Sistem zgodnjega odkrivanja in hitrega odzivanja ZOHO	2023 - 2028	ZTI		Redno delo
U 2.3.	Ozaveščanje javnosti in lastnikov zemljišč (izobraževanja, delavnice)	2023 - 2024	ZTI	Zainteresirana društva	Redno delo
U 2.4.	Izobraževanje zaposlenih ZTI	2023 - 2024	ZTI		Redno delo
U 2.5.	Sodelovanje z inštitucijami, ki se srečujejo s problematiko ITV (ZGS, SiDG, komunalno podjetje, občina, Direkcija za vode,...)	2023 - 2028	ZTI		Redno delo
U 2.6.	Spremljanje stanja na terenu in predvsem v mejnem pasu na vstopni točki (Podroteja)	2023 - 2028	ZTI		Redno delo
U 2.6.	Spremljanje stanja na 3-4 letnih gozdnih posekah	2023 - 2028	ZTI	Zavod za gozdove, SiDG	Redno delo
U 2.7.	Spremljanje stanja na območjih gradenj	2023 - 2028	ZTI	Občina Idrija, Komunala Idrija	Redno delo

6.3. C3: Akcije odstranjevanja invazivnih tujerodnih vrst

ID ukrepa	Ukrep	Čas izvajanja	Izvajalec	Sodelujoči	Okviren strošek (vir financiranja)
U 3.1.	Organizacija prostovoljne akcije odstranjevanja žlezave nedotike in orjaške zlate rozge s šolami	2023 - 2024	ZTI	OŠ Idrija, OŠ Spodnja Idrija, OŠ Črni Vrh, Gimnazija Jurija Vege, Muzejsko društvo Idrija	Redno delo
U 3.2.	Organizacija prostovoljne akcije odstranjevanja ambrozije in orjaške zlate rozge	2023 - 2024	ZTI	Zainteresirana društva	Redno delo
U 3.3.	Redna košnja (4x letno) orjaške zlate rozge in enoletne suholetnice na travniku v Podroteji	2023 - 2025	Zunanji izvajalec	Občina Idrija	Redno delo

6.4. C4: Izdelava smernic za izvajalce gradenj na potrjenih območju rastišč IT

Ker se srečujemo s problematiko gradnje na rastišču žlezave nedotike orjaške zlate rozge, enoletne suholetnice in pelinolistne žvrklje, se zavedamo, da to predstavlja veliko nevarnost za razširjanje invazivnih tujerodnih vrst na nova območja. V ta namen bomo izdelali smernice za izvajalce gradenj in le-te posredovali na Občino Idrija.

7. Zaključek

Problematika invazivnih tujerodnih vrst je tema, ki ji bomo morali v prihodnosti posvečati več pozornosti, saj negativno vpliva na domorodne vrste, zdravje ljudi in gospodarstvo, navsezadnje pa lahko korenito spremeni podobo krajine.

Po do sedaj znanih podatkih v samem krajinskem parku problematika še ni izraziteje prisotna, obstaja pa velika nevarnost razširjanja iz neposredne bližine. Poleg tega podnebne spremembe vplivajo tudi na invazivne tujerodne vrste, njihovo konkurenčnost v okolju, v spremenjenih pogojih pa tudi nekatere domorodne vrste ne uspevajo več optimalno.

Zavod za turizem Idrija kot upravljavec Krajinskega parka Zgornja Idrija bo v naslednjih letih izvedel številne aktivnosti preprečevanja razširjanja in odstranjevanja že prisotnih invazivnih tujerodnih vrst, prav tako pa bo veliko pozornosti namenjeno ozaveščanju splošne javnosti.